

AUTISME OP SCHOOL

Van instructie tot begrijpen

Op de vroegere kleuterschool leerden kinderen vooral spelenderwijs. Nu ook in de kleuterjaren al veel nadruk ligt op presteren op school, is er minder tijd en aandacht voor de sociaal-emotionele ontwikkeling. Zeker voor kinderen met autisme is dit een groot gemis.

MARTINE DELFOS

ijn jongste zusje zat vroeger op de bewaarschool. Waarom heette dat zo? Omdat het de school was waar de kleintjes 'bewaard' werden, zodat de ouders beiden konden gaan werken, zelfs op zaterdag. Een idee dat voortkwam uit emancipatoire ideeën: vrouwen hadden hun handen vol aan de kleintjes, waren daardoor aan huis gebonden en konden dus niet gaan werken.

Op de bewaarschool waren de juffen niet alleen maar aan het 'bewaren'. Ze waren zich ervan bewust dat ze een tijd van de opvoeding vulden, en ook best een lange tijd. Ze 'bewaarden' de kleintjes, voedden ze op en stimuleerden de kinderen ook in hun ontwikkeling. En bij de jonge kinderen is ontwikkeling vooral: met elkaar om kunnen gaan, fijne motoriek ontwikkelen en samen spelen en spreken. De bewaarschool ging zich specialiseren in een kleuterschool waar je je ging ontwikkelen en leren op een gebied dat je thuis niet zo kon, namelijk met allerlei andere kinderen, niet van je familie maar directe leeftijdgenoten. Zo werd de school opgebouwd, per leeftijdscategorie van dezelfde leeftijd, zodat de leeftijdsgerichte ontwikkeling met elkaar kon plaatsvinden. De fasen van het kind werden gevolgd. De kleuterschool tot 6 jaar: spelen, socialiseren en schoolrijp maken; de lagere school tot 12 jaar: cognitief leren, en daarna de middelbare school: leren op niveau.

Op de kleuterschool leerde je vooral spelenderwijs. Spelmateriaal nam een groot deel van de kleuterklas in beslag. Op de lagere school werden lessen gegeven in basale vaardigheden die je later voor je leven en beroepsuitoefening nodig had: rekenen en taal, maar je leerde ook over de natuur, de geschiedenis en de wereld. Voor de noodzakelijke lichamelijke ontwikkeling en ontspanning werd gymnastiek belangrijk, voor het ontwikkelen van creativiteit tekenen en muziek.

Twee jaar sociaal-emotionele ontwikkeling missen

Om die activiteiten op de lagere school mogelijk te maken, hielp de kleuterschool je schoolrijp te worden. Dat hield vooral de sociaal-emotionele ontwikkeling in: het leren functioneren in een groep,

samen zijn, rekening houden met elkaar; maar ook stilzitten, luisteren naar de juf of meester, en onderwerpen als het veterdiploma en het leren ordenen via de magisch-aantrekkelijke knopendoos. Niet rekenen of taal. Het heeft mijn zusje geen kwaad gedaan; ze is professor geworden aan een universiteit.

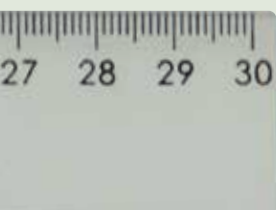
Hoe minder kinderen er per gezin geboren werden, des te belangrijker werd de school als plek voor sociaal-emotionele ontwikkeling. Onderwijs werd een belangrijk aspect van opgroeien. Er kwamen kweekscholen en voor onderwijs aan de kleintjes de kleuterweek. Jammer genoeg sloop in het onderwijs de prestatiedrang binnen en het idee dat men zich wilde onderscheiden van de opvoeding. Steeds meer werd het de bedoeling dat ontwikkeling gemeten werd. Waar eerst meer aandacht was voor het beschrijven van de ontwikkeling van het kind, kwamen cijfers waardoor men kinderen met elkaar kon vergelijken. Niet meer de ontwikkeling van het individuele kind en de mogelijkheden van het individuele kind, maar de vergelijkbaarheid van kinderen kwam op de voorgrond.

“De kleuterschool hielp kinderen om schoolrijp te worden”

Cognitieve ontwikkeling kreeg de bovenmont en alles werd op één hoop gecombineerd: voor alle kinderen van 4 tot 12 jaar werd het de basisschool en de specialisatie kleuter werd opgeslokt in de onderwijsgeneralist. De school werd een plek waar kinderen de basis leerden. Een doorgaande lijn van ontwikkeling werd al snel een doorgaande leerlijn. De sociaal-emotionele ontwikkeling kwam in de verdrinking; schoolrijp maken werd veranderd in alvast leren wat je op de lagere school ging leren.

Een kleuter wist die overgang goed te schetsen: op de grote school moest je werkjes doen. Bas maakte zich zorgen dat hij dat niet zou kunnen. Hij wilde graag dat dokters van zijn twee gaatjes voor poep en plas één gaatje zouden maken. Bas was al lang zindelijk, maar hij vroeg zich af of hij wel werkjes kon doen, terwijl hij tegelijk op die twee gaatjes moest letten. Niemand had in de gaten dat zo'n kleuter die zindelijk was, dat nog wel in de gaten moest houden.

We hebben wat dat betreft weinig idee van wat er in kinderen omgaat. En kinderen zijn mensen die de neiging hebben het grote mensen naar de zin te maken. Ze hebben een enorme leercapaciteit, maar dat hebben we nauwelijks in de gaten en we weten niet goed wat ze daarmee doen. Plotseling hebben ze een taal geleerd, zonder les van ons. Die capaciteit werd ontdekt en gebruikt. Kinderen van 4 jaar konden gemakkelijk leren tellen tot 100 en rekenen tot 10. Het leek geweldig dat dan ook te leren aan die kinderen. En vooraf aan de basisschool konden we ook wel aan de slag met het cognitieve. Daarbij werd er helemaal aan voorbijgegaan dat als kinderen iets te leren krijgen dat niet uit henzelf komt, er onderwerpen waar ze aan toe zijn opzij worden geschoven.

Op deze manier werden veel sociaal-emotionele onderwerpen verminderd ontwikkeld bij kleuters. Door de verdergaande nadruk op prestaties in het cognitieve domein raakt de ontwikkeling in het sociale domein ondergesneeuwd.

Wat we niet in de gaten hadden, is dat hierdoor kinderen twee jaar sociaal-emotionele ontwikkeling misten. Zeker voor kinderen met autisme is dit een ernstig probleem.

Onbegrepen maakt ongewenst

In de schoolomgeving is een kind met autisme al snel een probleem. En andersom geldt hetzelfde: voor het kind met autisme is de school al snel een probleem. Voorafgaand aan de schoolgang leert het kind thuis ongemerkt en zonder eisen en deadlines. Het kind met autisme leert bij uitstek via begrijpen. Dat is thuis geen probleem. Begrijpt het iets nog niet? Dan gaat het de volgende dag gewoon verder. Op school wordt het kind geconfronteerd met een geheel andere wijze van leren: de richtlijnen van de leerkracht volgen en meteen presteren; niets eerst begrijpen: gewoon(!) meteen doen! Benauwd kijkt het kind om zich heen naar de kinderen die al aan de slag gaan; begrijpen zij het wel?

Als Tygo bijna 16 jaar is en al jaren niet meer naar school gaat, vertelt hij zijn grote geheim. Toen hij 6 jaar was moest iedereen in de klas zijn eigen naam opschrijven. Dat deed hij ook, met kleurtjes. Tot zijn grote ontsteltenis deden alle kinderen om hem heen het met een gewone pen. Diep beschaamd het verkeerd te hebben gedaan, deed hij het later ook met een gewone pen. Zijn conclusie was duidelijk: hij was anders dan de anderen en hij was verkeerd anders. Hij durfde jarenlang niet meer naar school, en was doodsbang dat hij gedwongen zou worden naar school te gaan.

Er is een risico dat het regulier onderwijs het kind met autisme niet aankan doordat het kind niet begrepen wordt en dat het kind dan naar het speciaal onderwijs zal moeten gaan. Na verloop van tijd is er een risico dat het kind uitvalt op school.

Maar waarom eigenlijk? Begrijpen we autisme wel?

Kunnen we dat probleem niet oplossen? En

waar waren deze kinderen vroeger?

Om met de laatste vraag

te beginnen:

“Kinderen met autisme kunnen niet gemakkelijk vanuit richtlijnen werken; ze willen het eerst begrijpen”

vroeger zaten kinderen, jongeren en volwassenen met autisme meer in instellingen dan nu, net zo onbegrepen, maar nog eenzamer en vaak boos en verdrietig.

De meest gehoorde klacht van kinderen met autisme is dat ze niet begrepen worden. Dan kun je denken: het zijn kinderen met autisme, zij begrijpen het niet; maar wat als ze nu gewoon gelijk hebben dat ze niet worden begrepen? Dan zouden we die uitspraak die al zo lang uit zoveel monden komt opnieuw niet begrijpen en niet serieus nemen!

Een moeder zei: ‘Wat een druk moet dat op het kind geven dat wij van alles willen van dat kind, van alles vinden van dat kind, van alles zeggen tegen dat kind, terwijl het kind maar blijft protesteren. Dan zou het logisch zijn dat het kind verschrikt, boos wordt of verdrietig.’

Begrijpen we autisme eigenlijk wel?

Laten we lessen trekken uit wat de wetenschap ons tot nu toe heeft geleerd. De DSM, waarin de aanzet voor de diagnoses staat, geeft zelf toe dat de categorieën die aanleiding zijn voor de diagnoses en de daarop volgende behandelingen, niet kloppen, en aanleiding geven voor veel comorbiditeit.

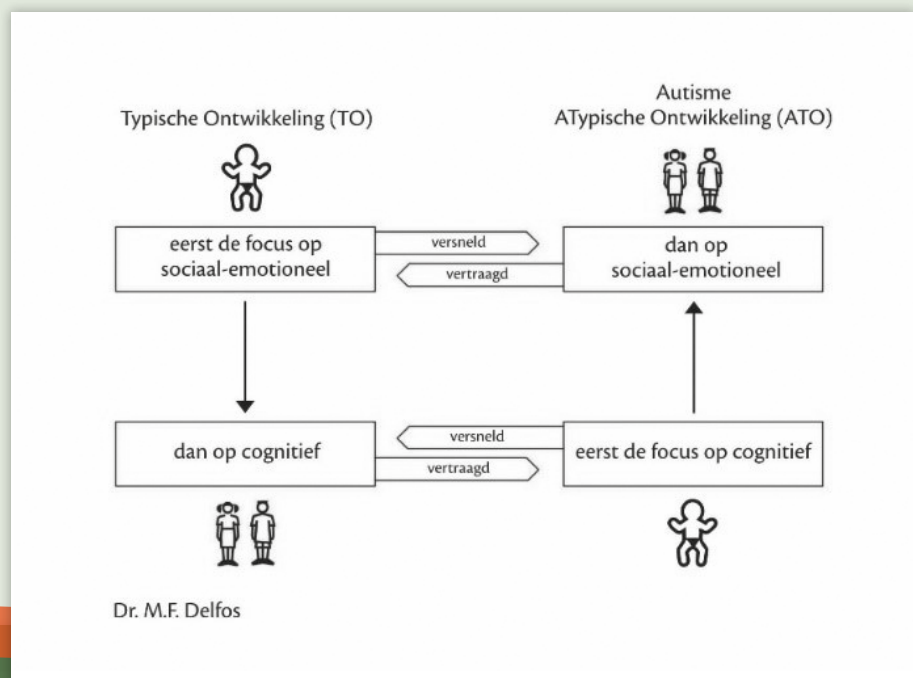
Dat wil zeggen dat er naast een ‘hoofd-diagnose’ andere diagnoses erbij komen zoals ADHD, een hechtingsstoornis, angststoornis en ga zo maar door. Dit staat onder andere op bladzijde 959 van de Nederlandse editie van de vijfde DSM uit 2013, die we op dit moment toch nog steeds gebruiken. Hoe kan het dan dat we het autisme wel herkennen?

Omdat de DSM maar een klein stuk bekijkt: het afwijkende gedrag, en bij autisme gaat het dan vooral om het sociale domein en stressuitingen als obsessies en repetitieve gedragingen.

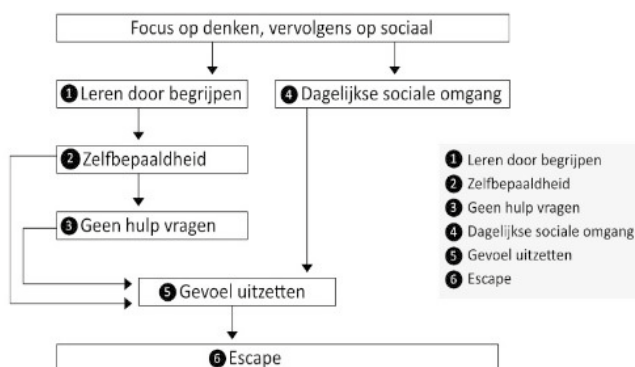
De belangrijke theorieën als verklaring voor autisme zijn al zo'n twintig jaar geleden een wetenschappelijke dood gestorven. Terecht. Al in 1996 werd er door belangrijke wetenschappers op dit gebied geconstateerd dat er in de hersenen van mensen met autisme geen plek was die afwijkend was, maar dat de hersenen als geheel anders functioneerden. Hoe dan?

Het antwoord ligt in de ontwikkelingspsychologie: de volgorde van ontwikkeling is anders bij kinderen met autisme (ASS), ook wel atypische ontwikkeling (ATO) genoemd. Ze kunnen alles ontwikkelen, maar

beginnen omgekeerd aan wat we verwachten, namelijk met eerst de focus op het denken, de cognitieve ontwikkeling en dan de focus op de sociale ontwikkeling. In de afbeelding zie je hoe dat werkt. Als je kinderen met elkaar vergelijkt, verschillen ze in waar ze mee bezig zijn, niet in wat ze kunnen als ze alles zouden ontwikkelen, wat meestal belemmerd wordt doordat ze het niet begrijpen. Kinderen met autisme of een atypische ontwikkeling zijn de (stille) denkers.

Dit verschil in volgorde van ontwikkeling heeft gevolgen die in kenmerken uitgedrukt kunnen worden van *leren door begrijpen* tot en met *gebrek aan kennis over de dagelijkse sociale omgang*. Deze eerste vier kenmerken leiden tot het tegen de wereld aanlopen en de wereld tegen hen. Dit is pijnlijk en leidt tot de volgende twee kenmerken, waar ze proberen die pijn uit te zetten of te ontvluchten. Op de afbeelding staan de kenmerken in een logisch-oorzakelijk schema. Het voert helaas te ver om het schema in dit artikel uitgebreid toe te lichten. Ik laat het schema zien vanwege de herkenbaarheid van kenmerken als: zelfbepalend en geen hulp vragen, en gebrek aan kennis van de dagelijkse sociale omgang.

Dr. M. F. Delfos

Praktische hulp voor scholen

Dit alles heeft gevolgen voor het onderwijs en daarom heb ik een praktisch boek geschreven, mijn dertiende boek op het gebied van autisme. Al deze boeken zijn verschillend en bij iedere nieuwe druk worden ze aangevuld met meer wetenschappelijke en praktische ondersteuning. Het boek *Autisme op school* is speciaal voor scholen. Er was al een eerdere versie, een voor het basisonderwijs en een voor het voortgezet onderwijs, maar nu is het één boek voor beide. Met aanwijzingen voor de afzonderlijke vakken zoals rekenen, taal, geschiedenis en dergelijke.

Er is een omslag nodig in denken over leerstijlen. Het belangrijkste is: *van instructie naar begrijpen*. De basisschool leunt voor het grootste deel op instructie, en hoe en wat een leerling – en meestentijds een groep leerlingen – moet doen.

De leerkracht heeft een gedegen opleiding over welke stof in welke tijd en op welke manier behandeld moet worden. De leerkracht zelf heeft instructie gekregen hoe een les gegeven moet worden. Logisch dat de leerkracht zelf ook via instructie werkt. De leerkracht krijgt (nog) onvoldoende in de opleiding dat er verschillende vormen van leren zijn: via *instructie* en via *begrijpen*.

Wat is nodig in het onderwijs bij kinderen met autisme of een atypische ontwikkeling?

Een paar handvatten:

- 1 Kinderen met autisme/ een atypische ontwikkeling (ATO) willen het allemaal begrijpen. Ze kunnen niet gemakkelijk vanuit richtlijnen werken, maar wel vanuit begrijpen via uitleg over het waarom.
- 2 Kinderen met autisme werken in feite heel gemakkelijk mee wanneer ze het begrijpen.
- 3 Ga niet argumenteren maar geef uitleg. Wanneer zij argumenteren, wacht dan en voorkom een welles-nietesdiscussie.
- 4 Gebruik de pauze voor actief stimuleren en hulp bij de sociale ontwikkeling.
- 5 Gebruik vaak: 'Ik denk ... en wat denk jij?'
- 6 Schakel de kinderen in om te helpen bij van alles; ze helpen graag.
- 7 Stimuleer het kind om zich heen te observeren en een kind te zoeken waar het mee zou willen optrekken. Vertel dat ze niet met iedereen hoeven om te kunnen gaan.

B.

Over de auteur

Dr. Martine France Delfos studeerde eind jaren zestig klinische psychologie (klinische research) en begin jaren negentig Franse taal- en letterkunde aan de Universiteit van Utrecht. In 1999 promoveerde zij op een psychologisch en letterkundig onderzoek over rouwverwerking bij Franse schrijvers. Zij is opgeleid als wetenschappelijk onderzoeker, klinische psychologie, en werkt sinds 1975 in de praktijk. Daar heeft ze langdurig ervaring opgedaan in het diagnosticeren en behandelen van kinderen, jeugdigen en volwassenen. Zij is onder andere gespecialiseerd in relatietherapie, autisme en eetstoornissen. www.mdelfos.nl
www.mdelfos-in-contact.nl

■ Lees meer en bestel *Autisme op school* via swpbook.com/2628